

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВЕРТИКАЛЬНО ІНТЕГРОВАНОГО БУРЯКОЦУКРОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Н.В.Мазуркевич, аспірант

Державний агроекологічний університет, м.Житомир

У статті розглянуто можливі варіанти вертикально інтегрованого виробництва бурякового цукру. За результатами соціометричного обстеження виявлено фактори, що заважають взаємодії виробників сировини та переробників, та запропоновано найбільш оптимальні, з погляду представників суміжних стадій виробництва, форми вертикальних маркетингових систем

Постановка проблеми. На тлі вступу України до ВТО одним із перспективних шляхів розвитку бурякоцукрового виробництва є його концентрація серед найбільш ефективних учасників цукрового ринку, що діють на основі вертикальної інтеграції. Єдність ланок цукровиробництва забезпечується встановленням між партнерами взаємовигідних виробничих відносин. Це було і залишається нагальною проблемою, яка потребує не лише законодавчого регулювання, але й розроблення нових механізмів та форм господарювання в галузі.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам створення в бурякоцукровій галузі вертикально інтегрованих формувань ринкового типу присвячено праці Й.С.Завадського, О.В.Зайця, О.О.Гончарука, О.М.Шпичака, В.В.Губського, А.С.Лисецького, В.Д.Слюсара, Є.В.Імаса та інших вчених. Негативний досвід форм вертикальної інтеграції в бурякоцукровому комплексі, накопичений за часів планової економіки, викликає потребу у розробці економічного механізму функціонування вертикально інтегрованих формувань на принципово новій ринковій основі.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення тенденцій розвитку вертикальної інтеграції в бурякоцукровому підкомплексі, визначення переваг та недоліків різних варіантів партнерських відносин у цукровиробництві та пошук най-

більш досконалих форм організації вертикально інтегрованого виробництва цукру.

Виклад матеріалу дослідження. Для визначення ступеня розвитку інтеграційних процесів в бурякоцукровому підкомплексі України та виявлення ставлення окремих учасників цукровиробництва до своїх партнерів, а також з метою пошуку найбільш прийнятних форм вертикальних маркетингових систем в галузі проведено анкетне спостереження за діяльністю цукрових заводів та сільськогосподарських підприємств їх сировинної зони. Результати проведеного соціометричного обстеження (таблиця 1), свідчать про застосування декількох варіантів взаємодії партнерів цукровиробництва.

Таблиця 1

Варіанти взаємодії виробників та переробників цукросировини

Варіант взаємодії	У відсотках до числа опитаних	
	Сільськогосподарські підприємства	Цукрові заводи
Кредитування сільськогосподарських виробників цукровими заводами (в т.ч. насіння, добрива, ПММ)	84,1	100,0
Надання сільськогосподарським виробникам цукровими заводами техніки на умовах лізингу	2,4	4,5
Надання послуг технічного обслуговування через створення МТС при заводі	19,5	9,1
Спільне вирощування буряків заводом та господарством на основі Договору про спільну діяльність	13,4	31,8
Оренда землі заводом для самостійного вирощування буряків	0,0	86,3
Участь у капіталі підприємства-партнера	0,0	27,2

В обстеженій сукупності цукрових заводів найбільш поширеною формою взаємодії є кредитування (авансування) сільськогосподарських виробників під вирощування цукрових буряків. Такої практики дотримуються всі обстежені заводи, але не всі обстежені господарства потребують такої фінансової підтримки. Так, агрофірми "Єрчики" та "Почуйки" Попільнянського району Житомирщини, що мають високі показники

врожайності та достатній рівень прибутку не потребують кредитування з боку цукрового заводу. Але більшість опитаних господарств (69 %) користуються кредитами цукрових заводів під майбутню поставку сировини. Інші форми взаємодії з переробним підприємством не такі розповсюджені: лише 19,5 % обстежених господарств користуються послугами МТС при заводах, а отримання техніки в лізинг від переробних підприємств мало місце лише в 2 випадках. За результатами обстеження можна зробити висновок про усвідомлення цукровими заводами необхідності налагодження безперервного постачання сировини: самостійним вирощуванням цукрових буряків на орендованих у власників паїв землях займається 86,3 % обстежених підприємств, а створення на базі цукрового заводу сільськогосподарських підрозділів характерне для 27,2 % заводів.

В ситуації війни цукрових заводів за сировинні зони встановлення партнерських відносин з аграріями значно ускладнюється [1]. Відсутність стабільних постачальників розширює межі зон заготівлі цукрових буряків, збільшує міграцію сировини, що веде до погіршення її якості та збільшення собівартості [2]. Порушення домовленостей сільськогосподарські підприємства пояснюють небажанням здавати цукрові корені за заниженою цукристістю.

Рейтинг причин, що заважають налагодженню тісних партнерських відносин в бурякоцукровій галузі, наведено в таблиці 2. На першому місці серед факторів, що заважають тісній співпраці – незадоволеність сільгоспвиробників умовами запропонованих контрактів (так вважає переважна більшість опитаних з обох сторін). Небажання товаровиробників вирощувати сировину через низьку рентабельність стає не меншим каменем спотикання у стосунках сторін.

Незадоволеність постачальниками сировини спонукає більшість цукрових заводів до самостійного вирощування цукрових буряків [3]. Аналіз структури сировинної зони цукрових заводів, що брали участь в анкетуванні, дозволив зробити

висновок, що найбільше завантажені сировиною заводи, які самостійно вирощують на власних або орендованих площах цукрові буряки. В середньому по 22 обстежених переробних підприємствах частка заготівлі сировини власного виробництва складала 22,1%. Причому в групі заводів із найбільшою тривалістю сезону сокодобування (понад 85 діб) під вирощування цукросировини власними силами зайнято вже 24,9% площ сировинної зони, що забезпечує 30,7% всієї заготівлі сировини. Слід зазначити, що урожайність цукрових буряків при самостійному вирощуванні їх заводами є вище рівня врожайності культури, досягнутого при вирощуванні її в господарствах населення і навіть в сільськогосподарських підприємствах.

Таблиця 2

**Фактори, що заважають встановленню
тісних партнерських відносин**

Причина незадоволеності	У відсотках до числа опитаних	
	Сільськогосподарські підприємства	Цукрові заводи
Незадоволеність сільгоспвиробників умовами контрактів	67,1	63,6
Монопольне становище переробника на ринку	4,8	0,0
Упереджене ставлення партнерів один до одного (заниження цукристості, небажання кредитувати)	37,8	13,6
Банкрутство та припинення діяльності заводів	20,7	4,5
Відсутність у господарств належної інформації про переробні підприємства	11,0	9,1
Небажання сільськогосподарських підприємств вирощувати сировину через низьку рентабельність	53,6	72,7
Конкуренція серед цукрових заводів за сировину	34,1	86,3

Проведені дослідження свідчать, що в бурякоцукровому підкомплексі України склалися передумови створення вертикальних маркетингових систем. Переваги вертикально інтегрованого виробництва цукру усвідомлюють 78% опитаних представників аграрної сфери та 91% опитаних представників сфери промислової переробки. Причому серед основних

переваг функціонування у вигляді вертикальної маркетингової системи учасниками опитування визнана можливість справедливого розподілу доходів від реалізації кінцевого продукту. Проте представниками суміжних стадій цукровиробництва були обрані різні варіанти побудови вертикально інтегрованих систем, про що свідчать дані таблиці 3.

Таблиця 3

Варіанти організації вертикальних маркетингових систем з позиції представників суміжних стадій цукровиробництва

Варіант взаємодії	У відсотках до числа опитаних	
	Сільськогосподарські підприємства	Цукрові заводи
Оренда землі у аграрних підприємств для самостійного вирощування на ній цукрових буряків	–	27,3
Створення на базі заводу та бурякосійних господарств агрохолдингу	28,0	59,1
Створення обслуговуючого кооперативу (придбання переробних потужностей) з переробки сировини для господарств-членів кооперативу	40,2	–
Входження до складу вже існуючих регіональних агрофірм, агроконсорціумів	9,8	4,5
Не визначилися	22,0	9,1

Дані таблиці 3 свідчать, що представники сфери переробки більш схильні до утворення агроформувань холдингового типу (59,1 % респондентів), що, на їх думку, насамперед забезпечить зниження витрат на виробництво, а також забезпечить справедливий розподіл доходів та надасть особливі пільги в оподаткуванні із набуттям статусу сільськогосподарського підприємства. Представники аграрної сфери більш схильні об'єднуватися на основі кооперування (40,2% опитаних), або ж приєднатися до вже існуючих агроформувань (22,7 %). Багато з них не усвідомлює, які переваги надають запропоновані на вибір варіанти вертикальної інтеграції.

Висновки. Як показали результати анкетування, сільськогосподарські виробники найважливішою рисою партнера по вертикальній інтеграції вважають його надійність, наявність

сильної репутації (51% відповідей), на другому місці – наявність дружніх стосунків з ним (17%) і лише на третьому – потенційна сумісність (наближеність) до сільськогосподарського підприємства (12%). Більшість же досліджених переробних підприємств готові інтегруватися з сільськогосподарськими виробниками, які виконували свої зобов'язання (50% відповідей) та мають потенційну сумісність із цукровим заводом.

Оцінити масштаби поширення процесів вертикальної інтеграції в бурякоцукровому підкомплексі в даний час достатньо складно, оскільки відсутня офіційна статистика, яка б описувала дане явище і давала б його кількісні оцінки. Сьогодні створення в сировинній зоні цукрових заводів нових організаційно оформлених аграрно-промислових формувань стає досить проблематичним через необхідність суттєвих перетворень сільськогосподарського виробництва, здійснити які можливо лише за умови залучення крупних інвесторів, здатних профінансувати подібні проекти. При створенні таких формувань необхідне обґрунтоване визначення підприємств-інтеграторів, їх функцій та напрямів діяльності, порядку регулювання фінансово-економічних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пиркін В.І. Ефективність інтеграційних процесів у буряківництві//Цукрові буряки. – 2003. – № 2. – С. 4.
2. Фурса А.В. Взаємовідносини між учасниками цукробурякового підкомплексу //Економіка АПК.-2002. № 6. - С. 31-36.
3. Імас Є. В. Формування та розвиток цукробурякового підкомплексу в Україні. – К., 1999. – 351с.